

**Катерина Зарембо
Елізабете Візгунова**

АУДИТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ:

**УКРАЇНА –
ЛАТВІЯ**

ДИСКУСІЙНА ЗАПИСКА

Київ
2018

Записка підготовлена за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Латвії. Зміст дослідження відображає виключно погляди авторів і необов'язково збігається з позицією Міністерства закордонних справ Латвії.

Фото:

Адміністрації Президента України,
Верховна Рада,
Кабінет Міністрів України

Автори дослідження:

Катерина Зарембо,
Елізабете Візгунова

ЗМІСТ

1. Вступ	4
2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину	7
2.1. Російська агресія проти України: вплив на євроатлантичну ідентичність Латвії	7
2.2. Співпраця у сфері розвитку: діалог між партнерами, а не між вчителем та учнем	14
2.3. Спільне минуле як сполучна ланка між державами	19
2.4. Торгівля та інвестиції: потенціал для розвитку	22
3. Хто є хто: ключові стейкхолдери та групи впливу	25
3.1. Політичні еліти	25
3.2. Латвійське громадянське суспільство та культурне середовище	28
3.3. Мас-медіа та інформаційний простір	32
3.4. Українська громада в Латвії	33
4. Наявні та потенційні ризики і конфлікти	35
4.1. Зміни у політиці Латвії щодо України внаслідок парламентських виборів у жовтні 2018 року	35
4.2. Погіршення відносин між Україною та Латвією через погані умови для бізнесу в Україні	36
4.3. Вразливість громадської думки у Латвії до російської дезінформації	37
5. Рекомендації	39
6. Подяка	41

1. ВСТУП

Українсько-латвійські відносини є цікавим та рідкісним випадком двосторонніх відносин. Перш за все, відносини України з Латвією є більш безхмарними, ніж відносини з сусідами. Попри відсутність спільних фізичних кордонів, обидві країни пов'язує нематеріальний кордон історії, що може підтвердити майже будь-який латвійський чиновник. Йдеться про два конкретні періоди, а саме: про недовгу співпрацю між урядами Латвії (Латвійська національна рада) та України (Українська Народна Республіка) у 1917–1920 роках, а також радянський період. Парадоксальним чином, незважаючи на загальне негативне сприйняття спадщини радянського минулого, сердечні відносини з Україною широко визнаються в публічному та офіційному дискурсах Латвії.

Можна стверджувати, що, на відміну від багатьох сусідів та партнерів України, латвійський підхід до України позбавлений патерналізму: Латвія готова поділитися досвідом державного будівництва та євроатлантичної інтеграції з Україною, але також бажає вивчати досвід України. Однак тоді як власна зовнішня політика з точки зору латвійських партнерів виглядає зрілою та передбачуваною (що також розглядається як визначальний чинник успіху євроатлантичної ідентичності Латвії), політична орієнтація України (як сьогодні, так і в минулому) не вважається гарантією європеїзації або подальшого реформування країни. Неодноразові зміни пріоритетів за часів президентства Леоніда Кучми (1994–2005 рр.) та Віктора Януковича (2010–2014 рр.) порушили лінійність «вестернізації» України, а також періодично послаблювали відносини між двома країнами. Також Латвія як етнічно неоднорідна держава, у якій до того ж є архаїчний статус «не-громадянства»¹ для певної частки населення, як і Україна, намагається знайти суспільний консенсус, а отже, може поділитися досвідом щодо розв'язання деяких найбільш суперечливих питань в Україні у процесі розбудови політичної нації.

¹ Отримати статус негромадянина може особа, яка проживала на території Латвії упродовж як мінімум 10 років на 1 липня 1992 року. Детальну інформацію можна знайти за адресою: <https://likumi.lv/doc.php?id=77481>

Відносини України з Латвією, як і з багатьма іншими країнами, отримали додатковий імпульс після початку російської агресії, що характеризувалося зростанням кількості візитів та зустрічей на найвищому рівні після 2014 року. Президенти України та Латвії зустрічаються щороку з 2015 року, коли був обраний нинішній президент Раймондс Вейоніс. На початку березня 2018 року відбувся візит українського прем'єра Володимира Гройсмана до Риги, під час якого з-поміж іншого прозвучало очікуване підтвердження виключення Латвії зі списку офшорів – крок щодо внесення Латвії до цього списку з боку України негативно здивував офіційну Ригу². Утім, контакти не обмежуються найвищим щаблем: співпраця відбувається на рівнях різних національних інституцій, від Міністерств закордонних справ та групи міжпарламентської співпраці до Міністерства освіти, Національного антикорупційного бюро та Міністерства оборони. Після п'ятирічної перерви спікер українського парламенту Андрій Парубій відвідав Ригу в грудні 2015 року, тим самим підтримавши міжпарламентський діалог на найвищому рівні. Загалом, зважаючи на те, що у 2018 році виповнюється 100 років з моменту встановлення дипломатичних відносин між Україною та Латвією, обидві країни мають можливість здійснити переоцінку двосторонніх відносин, вшанувати уроки минулого, а також відкрити нові шляхи партнерства.

Інтереси України щодо Латвії є такими:

- підтримка європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- збереження санкцій щодо Росії та підтримка України на тлі російської агресії;
- залучення латвійських інвестицій та створення спільних бізнес-проектів;

² *Ukrinform.net*, «Українському дипломату вручили ноту через включення Латвії до списку офшорів», 30/01/2018, <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2392749-ukrainskomu-diplomatu-vrucili-notu-cerez-vklucenna-latvii-do-spisku-ofsoriv.html>

- вивчення досвіду Латвії в таких сферах як боротьба з корупцією, сільське господарство, децентралізація, інтеграція російськомовного населення, робота з діаспорою тощо.

Інтереси Латвії щодо України такі:

- європейська та євроатлантична інтеграція України, імплементація угоди про зону вільної торгівлі з ЄС;
- поліпшення ділового клімату в Україні;
- вшанування латвійської державності, зокрема, шляхом вшанування спільної історії з Україною.

У цій записці розглянуто точки перетину інтересів України та Латвії, а також надано рекомендації щодо їхнього використання для взаємної вигоди обох країн.

2. ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ ЩОДО ЛАТВІЇ ТА ІНТЕРЕСИ ЛАТВІЇ ЩОДО УКРАЇНИ: ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ

2.1. РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ: ВПЛИВ НА ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ ЛАТВІЇ

Причини присутності України в зовнішньополітичній панорамі Латвії мають багато вимірів. Насамперед, Латвія є безумовним прихильником інтеграції України до ЄС та НАТО. Для Латвії членство в євроатлантичних та європейських структурах стало практично синонімом незалежності: курс на «повернення до Європи» було зафіксовано ще у 1995 році у документі «Основні напрями зовнішньої політики Латвії до 2005 року», де інтеграція в ЄС і трансатлантичні безпекові структури розглядається як передумова для забезпечення незворотності незалежності, і саме тому вважаються ключовим напрямом зовнішньої та безпекової політики Латвії³. Зовнішня політика Латвії, яка, поряд з іншими двома країнами Балтії, отримала значний обсяг допомоги від північноєвропейських країн-членів ЄС, регулюється певним «почуттям обов'язку та етики», яке можна підсумувати як «ми отримали багато допомоги; тепер наша черга допомагати іншим»⁴.

Фундаментальний поворот у двосторонніх відносинах між Латвією та Україною відбувся під час Помаранчевої революції 2004 року. Для Латвії це означало, що Україна нарешті стала на шлях змін,

³ *Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, Latvijas ārpolitikas pamatvirzieni līdz 2005 [Основні напрями зовнішньої політики Латвії до 2005 року]. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.lv/arpolitika/latvijas-arpolitikas-pamatvirzieni-lidz-2005-gadam>*

⁴ *Katerina Kesa, "Latvian and Lithuanian Policy in the Eastern Neighbourhood: Between Solidarity and Self Promotion". In Perspectives. Special Issue: Identity and Solidarity in Foreign Policy: Investigating East Central European Relations with the Eastern Neighbourhood, Volume 19, No.2, 2011. Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/23616146?seq=1#page_scan_tab_contents, p. 85.*

який три країни Балтії почали раніше, під час Співочої революції (1987–1991 роках)⁵.

В Україні мало кому відомо, що в 90-х роках Латвія пройшла через знайомі всім українцям дискурси: і «міст між Сходом і Заходом», і дискусії щодо нейтралітету («Латвія як маленька Швейцарія») тощо. Втім, остаточний ментальний розрив зі спадщиною СРСР

У 1990-х роках Латвія пройшла через знайомі всім українцям дискурси: і «міст між Сходом і Заходом», і дискусії щодо нейтралітету

стався після вступу до НАТО та ЄС. Саме через ефективність інтеграції у трансатлантичні структури латвійські політики стверджують, що двері цих організацій залишаються відкритими для східних партнерів, тобто для України, Молдови та Грузії. Невипадково четвертий саміт Східного партнерства відбувся саме у Ризі

в 2015 році (хоча і не виправдав очікувань латвійської влади за рівнем масштабності). Проте зусилля міжнародної дипломатії цим не обмежуються, адже впродовж останніх років російсько-український конфлікт та політика Східного партнерства залишаються широко обговорюваними темами на щорічній Ризькій конференції⁶, на якій у 2017 році виступив Міністр закордонних справ України Павло Клімкін.

Анексія Криму Росією в березні 2014 року була тривожним сигналом для латвійських політиків та широкої громадськості, що надав додатковий імпульс для розвитку двосторонніх відносин. На відміну від багатьох інших держав-членів ЄС, які більше чи менше підтримують Україну, Латвія сприйняла російську агресію проти України як екзистенційну загрозу, поєднану зі «страхом перед найгіршим», що Росія здійснить подібну атаку на Латвію, чи то у

⁵ *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, Address by H. E. Vaira Vīķe-Freiberga, President of Latvia, at the inauguration ceremony of President Viktor Yushchenko, 23/01/2005. Available at: <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/5523-address-by-h-e-vaira-vike-freiberga-president-of-latvia-at-the-inauguration-ceremony-of-president-viktor-yushchenko-in-kiev-ukraine-january-23-2005>*

⁶ *Щорічний захід, за допомоги якого Рига намагається здобути імідж регіонального політично-інтелектуального форуму. Детальну інформацію можна знайти за адресою: <https://www.rigaconference.lv/2017/>*

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

відкритий, чи то гібридний спосіб⁷. Частка людей, які сприймають Росію як загрозу, зросла з 30-40% до 60% наприкінці 2014 року⁸. Серед трьох країн Балтії Латвія відчуває найбільшу загрозу не лише через колишню належність до Радянського Союзу і географічне розташування, а й через значну частку негромадян (приблизно 223 тисячі⁹), російських громадян (близько 55 тисяч¹⁰), а також російськомовного населення, яке проживає на її території (до 27% від загальної кількості населення¹¹), — «співвітчизників», яких Росія може захотіти «прийти і врятувати» у певний момент так само, як сталося у випадку Криму.

Саме тому основний зовнішньополітичний документ Латвії — «Щорічний звіт міністра закордонних справ» — наголошує на необхідності тісної співпраці з союзниками у форматі НАТО та сприянні безпеці та стабільності вздовж кордонів ЄС¹². Латвійська оборонна концепція 2016 року, підготовлена на тлі подій у Криму, підтверджує, що Росія є основною загрозою наявному

Латвія сприйняла російську агресію проти України як екзистенційну загрозу

-
- 7 Варто відзначити, що у нульових між Латвією та Росією відбувся певний період «нормалізації» відносин. Відчуття загроженості з боку Росії певним чином зменшилося після таких подій, як підписання Договору про державний кордон у 2007 році або після офіційного візиту тодішнього президента Латвії Валдіса Затлерса до Москви у 2010 році.
 - 8 Русіф Гусейнов, "Latvia: under constant threat by Russia", *The Politicon*, 22/06/2017. Режим доступу: <http://thepoliticon.net/slider/370-latvia-under-constant-threat-by-russia.html>
 - 9 Centrālā Statistikas Pārvalde, *Latvijā dzīvo 11,4% nepilsoņu [11,4% негромадян проживають у Латвії]*. Режим доступу: <http://www.csb.gov.lv/notikumi/latvija-dzivo-114-nepilsonu-46957.html>
 - 10 Там само.
 - 11 Офіційний статистичний портал Литви. Перелік населення та нерухомості у Естонії, Латвії та Литві, 2011 р. Режим доступу: <https://osp.stat.gov.lt/services-portlet/pub-edition-file?id=19698>
 - 12 E.g. *Latvijas Republikas Ārlietu Ministrija, Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par paveikto un iecerēto darbību valsts ārpolitikas un Eiropas Savienības jautājumos 2017. gadā* [Щорічний звіт Міністра закордонних справ щодо звершень та запланованої діяльності у державній зовнішній політиці та Європейському Союзі у 2017 році], 21/12/2017. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/58797-arlietu-ministra-ikgadejais-zinojums-par-paveikto-un-iecereto-darbibu-valsts-arpolitika-un-eiropas-savienibas-jautajumos-2017-gada>

світовому безпековому порядку, а також безпосередньою загрозою безпеці Латвії. Це пояснює, чому Латвія була і залишається послідовним прихильником політики санкцій проти Росії та неодноразово в рамках ООН та ОБСЄ¹³ висловлювала занепокоєння щодо ситуації в Україні (навіть після того, як міжнародна медіаспільнота відвернула від неї увагу), засуджуючи порушення Росією Гельсінського заключного акту, посягання на територіальну цілісність та неподільність України¹⁴, а також погіршення ситуації з правами людини в Криму¹⁵. Справді, події в Україні, зрештою, стали частиною публічної дипломатії Латвії (і, власне, стали визначати її сутність¹⁶), що помітно, наприклад, у випадку веб-сайту Міністерства закордонних справ Латвії, окремий розділ якого присвячений безпековій ситуації в Україні та подробицям двосторонньої співпраці.

Вищезазначені проблеми вплинули на поведінку Латвії у рамках багатосторонніх форумів, таких як ЄС та НАТО¹⁷, де Латвія працює над зміцненням єдності держав Балтії у контексті збереження

¹³ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, *EU Statement on the Violation of OSCE Principles and Commitments by the Russian Federation and the Situation in Ukraine*, 08/01/2015. Available at: <http://www.mfa.gov.lv/en/news/developments-in-ukraine/eu-statement-on-the-violation-of-osce-principles-and-commitments-by-the-russian-federation-and-the-situation-in-ukraine>

¹⁴ Latvijas Valsts Prezidents, *Valsts prezidenta Raimonda Vējoņa uzruna Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās asamblejas 72. sesijā Ņujorkā 2017. gada 20. septembrī*. Режим доступу: https://www.president.lv/storage/items/PDF/2017/20092017-Runa_ANO_GA-Nujorka.pdf

¹⁵ Delfi.lv, *“Rinkevičs ANO vērs uzmanību uz Krimas tatāru kritisko cilvēktiesību stavokli”*, 28/02/2017. Режим доступу: <http://www.delfi.lv/news/national/politics/rinkevics-ano-vers-uzmanibu-uz-krimas-tataru-kritisko-cilvektiesibu-stavokli.d?id=48568435>

¹⁶ Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, *Publiskā diplomātija [Публічна дипломатія]*. Режим доступу: http://www.mod.gov.lv/lv/Ministrija/Sab_lidzdaliba/Publ_diplomatija.aspx

¹⁷ *Міністерство закордонних справ Литовської Республіки. Спільна заява Ради прем'єр-міністрів у складі Балтійської ради міністрів*. 18.12.2017 р. Режим доступу: https://www.urm.lt/uploads/default/documents/uzienio_politika/Baltijos_taryba/Baltic_PM_Joint_Statement_18_12_2017.pdf

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

санкцій, зокрема, через головування у Раді ЄС¹⁸. Аналогічних заходів було вжито і в інших форматах, наприклад, на тристоронньому рівні, через координацію публічного комюніке голів парламентів країн Балтії від 15 березня 2014 року¹⁹ та 5 листопада 2015 року, після візиту тодішнього прем'єра Арсенія Яценюка²⁰. Подібні скоординовані заяви було зроблено через інші регіональні формати, такі як Балтійська рада міністрів²¹, або березнева заява голів парламентів України, Молдови, Польщі, Литви та Латвії проти будівництва газопроводу «Північний потік-2». Офіційна Рига також відрядила 7 експертів до складу Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, а також 3 експертів до складу Консультативної місії ЄС в Україні²². Окрім того, Міністерство оборони Латвії надало фінансову підтримку в рамках Трестових фондів НАТО для України, а також

18 Reuters, "Baltic States to back further Russia sanctions in Ukraine crisis does not ease", 21/06/2014. Режим доступу: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-sanctions-baltics/baltic-states-to-back-further-russia-sanctions-if-ukraine-crisis-does-not-ease-idUSKBN0EWOH120140621>

19 Latvijas Republikas Saeima, Baltijas valstu parlamentu priekšsēdētājas: starptautiskā sabiedrība piedzīvo nopietnākos pasaules mēroga draugus drošībai kopš Aukstā kara beigām [Спільна прес-конференція за підсумками зустрічі прем'єр-міністрів Латвії, Естонії, Литви та України], 15/03/2014. Режим доступу: <http://www.saeima.lv/lv/aktualitates/tiksanas-un-vizites/1001.rss.rss/21958-baltijas-valstu-parlamentu-priekssedetajas-startautiska-sabiedriba-piedzivo-nopietnakos-pasaules-me>

20 Valsts Kanceleja, Korīgais paziņojums preseī pēc Latvijas Ministru prezidentes Laimdotas Straujumas, Igaunijas Ministru prezidenta TāviReivasa, Lietuvas Ministru prezidenta Alģirda Butkeviča un Ukrainas Ministru prezidenta ArsēņijaJaceņuka tikšanās [Спільна прес-конференція за підсумками зустрічі прем'єр-міністрів Латвії, Естонії, Литви та України], 05/11/2015. Режим доступу: https://www.mk.gov.lv/sites/default/files/editor/05_pazinojums_presei.pdf

21 Artjoms Konohovs, "NATO mudina Eiropu saglabā sankcijas pret Krieviju" [НАТО закликає Європу зберігати санкції щодо Росії], 07/12/2016. Режим доступу: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/nato-mudina-eiropu-saglabat-sankcijas-pret-krieviju.a213558/>

22 Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, Latvija sniegs atbalstu reformu procesa Ukrainā un karadarbībā cietušo ārstniecībai un rehabilitācijai [Латвія надасть допомогу щодо лікування та реабілітації жертв війни та підтримує процес реформ в Україні], 03/05/2016. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.lv/aktualitates/zinas/50657-latvija-sniegs-atbalstu-reformu-procesam-ukraina-un-karadarbiba-cietusos-arstniecibai-un-rehabilitacijai>

взяло участь у інших професійних та освітніх заходах²³. Наприклад, у 2016 році Латвія приєдналася до проекту зміцнення оборонного потенціалу України через підготовку офіцерів у BALTDEFCOL, курси англійської мови в навчальних закладах Латвії та підготовку військовослужбовців у декількох військових дисциплінах.

Примітно, що російська агресія не лише змінила двосторонні відносини, подібно до відносин України з багатьма іншими партнерами, а й сприяла трансформації самосприйняття та ідентичності самої Латвії. За словами латвійських співрозмовників, російська агресія та опір України показали латвійцям справжню цінність членства їхньої країни в ЄС та НАТО. Дивним чином наратив про «Україну, яка веде війну за ЄС», який практично табуований у деяких столицях ЄС, має популярність серед лідерів громадської думки Латвії. У рамках програми виконання зобов'язань, взятих під час Варшавського саміту НАТО, у 2018 році Латвія має на меті досягнути показника оборонних видатків у 2% ВВП²⁴, прагнучи до зміцнення державної стійкості та соціальної згуртованості, а також до підвищення оборонного та стримувального потенціалу, що наперед пов'язано із розміщенням 1138 службовців ротаційних сил НАТО²⁵.

Окрім того, у 2014 році було внесено зміни до закону про імміграцію, які надають Кабінету Міністрів право обмежувати термін дії дозволів на проживання для іноземців, які володіють майном у Латвії, п'ятьма роками за наявності загрози безпеці держави²⁶.

²³ Sargs.lv, "Latvijas karavīri sāk Ukrainas karavīru apmācību" [Латвійські військові розпочинають тренувати українських], 14/03/2016. Режим доступу: http://www.sargs.lv/Zinas/Dienesta_gaita/2016/03/14-01.aspx#lastcomment

²⁴ Latvijas Avīze, "Latvija būs viena no retajām NATO valstīm ar 2% no IKP aizsardzībai", 18/11/2018. Режим доступу: <http://www.la.lv/latvija-bus-viena-no-retajam-nato-valstim-ar-2-no-ikp-aizsardzibai/>

²⁵ Nora Vanaga, "Latvijas drošības politika: veidojot atturēšanas stratēģiju" [Безпекова політика Латвії: у пошуку стратегії стримування], in: Latvijas Ārējā un ... opticit., с. 63

²⁶ Tvnet.lv, "Saeima atbalsta apjomīgus Imigrācijas likuma grozījumus; vairākus rosinājumus noraida" [Сейм підтримує поправки до закону про імміграцію], 17/12/2015. Режим доступу: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/588633-saeima_atbalsta_apjomigus_imigracijas_likuma_grozijumus_vairakus_rosinajumus_noraida

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

Інші доповнення до закону роблять цей процес дорожчим та більш регульованим²⁷. 9 лютого 2018 року латвійський Сейм ухвалив свою версію «Списку Магнітського», який забороняє в'їзд 49 іноземцям, залученим до масштабної корупції, відмивання грошей або порушень прав людини. Іншими важливими внутрішніми – та суперечливими – подіями стали заборона ретрансляції російського телеканалу «Россия-РТР» на півроку на підставі підбурювання ненависті²⁸, а також припинення діяльності інтернет-сайту sputniknews.lv (повторно запущений через кілька годин після закриття, але із зовнішнього домену). У 2016 році були також прийняті зміни до закону про освіту – тепер у ньому йдеться про те, що обов'язком вчителя є виховання відчуття приналежності до Латвії, а головою навчального закладу може бути тільки особа, вірна Латвії та Конституції. Таким чином, працівники навчальних закладів, які не відповідають цій вимозі, ризикують втратити роботу. Варто зазначити, що деякі поправки були неоднозначно сприйняті у суспільстві і критикувалися як односторонні та такі, що не сприяють консолідації суспільства та розвитку внутрішньої стійкості.

Саме завдяки своїй підтримці Латвія є цінним партнером в очах України: українські дипломати відкидають дихотомію «малих та великих» держав, твердо дотримуючись думки, що одна держава, незалежно від розміру, означає один (і дуже цінний) голос у європейських та євроатлантичних інституціях.

²⁷ *Latvijas Republikas Saeima, Saeima otrreizējā caurlūkošanā pieņem Imigrācijas likuma grozījums par atkārtotu uzturēšanās atļauju ārzemniekiem [Поправки до Закону про імміграцію щодо надання дозволу на проживання іноземців у другому читанні у Парламенті], 09/06/2016. Режим доступу: <http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/24902-saeima-otrreizēja-caurlukosana-pienem-imigrācijas-likuma-grozījumus-par-atkārtotu-uzturesanas-atlauj>*

²⁸ *Tvnet.lv, "No šodienas aizliegts retranslēt un izplatīt TV programmu "Rossija RTR" [Від сьогодні ретрансляція та поширення ТБ-канала «Россия РТР» заборонені], 11/04/2016. Режим доступу: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/603857-no_sodienas_aizliegts_retranslet_un_izplatit_tv_programmu_rossija_rtr*

2.2. СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ РОЗВИТКУ: ДІАЛОГ МІЖ ПАРТНЕРАМИ, А НЕ МІЖ ВЧИТЕЛЕМ ТА УЧНЕМ

За даними веб-сайту МЗС Латвії, у 2014 році Україна стала основним бенефіціаром латвійської підтримки в рамках політики співпраці у сфері розвитку. У 2016 році понад 40% від загального обсягу двостороннього фінансування Міністерства закордонних справ Латвії, спрямованого на співпрацю в сфері розвитку, було інвестовано в безпеку та розвиток України²⁹. В абсолютних показниках обсяг підтримки Латвії для розвитку України склав близько 440 тис. євро в 2016 році (порівняно з 520 тис. євро у 2015 році та 490 тис. євро у 2014 році). Хоча ці показники є порівняно невеликими, пріоритетні напрямки пов'язані з власним перехідним досвідом Латвії, а отже, і з обміном досвідом в таких сферах, як належне управління, зміцнення верховенства права, підтримка демократизації та громадянського суспільства, регіональний розвиток, розвиток освіти, а також фінансова децентралізація та зміцнення сільськогосподарського сектору та експорту³⁰.

Латвія ставиться до України як до рівноправного партнера, а не учня

Як зазначалося вище, у цьому контексті Латвія ставиться до України як до рівноправного партнера, а не учня; за словами деяких латвійських посадовців, «ми знаємо з власного досвіду, як важко боротися з поганими звичками». Більше того, Латвія, разом з іншими країнами Балтії, вважається одним із найкращих місць для обміну досвідом, оскільки напрямки та обставини змін є досить схожими. Нижче наведено деякі пріоритетні напрямки співпраці в сфері розвитку.

Одним із провідних проєктів співпраці між двома країнами є територіальна реформа та співпраця між муніципалітетами, а Чернігівська область є «пілотним проєктом». З 2014 року Міністерство екології та регіонального розвитку (MEPRD) співпрацює з Чернігівською

²⁹ Інтерв'ю авторів з Андрейсом Пілдеговічсом, Державним секретарем Міністерства закордонних справ Латвії, 14 грудня 2017 року, Рига.

³⁰ *Latvijas Republikas Ārlietu ministrija, Īstenotie attīstības sadarbības projekti [Реалізація спільних проєктів з розвитку], 05/07/2017. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.lv/arpolitika/divpusejas-attiecibas/latvijas-un-ukrainas-attiecibas/istenotie-attistibas-sadarbibas-projekti>*

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

областю України з метою прискорення територіальної реформи регіону, запровадження електронного урядування та поглиблення співпраці між муніципалітетами³¹. Темп співпраці в Чернігові виявився настільки високим, що в 2016 році було відкрито Почесне консульство Латвійської Республіки в Чернігові та Чернігівській області. Серед інших частин України, де Латвія надає або планує надавати допомогу у проектах у таких сферах, як сільське господарство, енергоефективність та екологічні технології – Львівська та Дніпропетровська області.

Ноу-хау латвійського досвіду демократизації також викладені в офіційних документах, таких як «Рекомендації для співпраці у сфері розвитку», які чітко визначають пріоритетність України як основного одержувача допомоги. Наприклад, у рамках адміністративно-територіальної реформи 1998 року Латвія розробила проект підготовчої законодавчої та інституційної роботи, спрямованої на сприяння створенню органів місцевого самоврядування та злиття муніципалітетів. Підпорядковані загальній меті – прискоренню децентралізації як влади, так і фінансів, – керовані MEPRD діяльність та проекти спрямовані на сприяння реформам органів місцевого самоврядування, зміцнення діалогу на місцях і між регіонами та центром, а також належному управлінню та сталому розвитку³². Деякі українські ЗМІ критично оцінили латвійську децентралізаційну реформу³³, однак найважливіше у цьому контексті – це готовність Латвії поділитися власним досвідом: як історіями успіху, так і помилками, яких варто уникати.

Згадана вище пострадянська спадщина подвійної економіки була серйозною перешкодою для зовнішньополітичних пріоритетів Латвії на початку 2000-х років. Саме тому умови, поставлені перед Латвією перед вступом до НАТО та ЄС, суттєво змінили її

31 *Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Latvia, Projects implemented in the areas of European integration, education, administrative and territorial reform, agriculture, e-governance, and others, 15/02/2016. Режим доступу: <http://www.mfa.gov.lv/en/news/developments-in-ukraine/projects-implemented>*

32 *Īstenotie attīstības sadarbības projekti, opt.cit.*

33 *Європейська правда. «Як не варто проводити адмінреформу, або чи повторить Україна помилки Латвії?», 25/05/2015, Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/05/25/7034150/>*

стратегію щодо боротьби з корупцією. Бюро з нагляду та боротьби з корупцією, створене у 2002 році, вже розпочало обмін досвідом із колегами з Національного антикорупційного бюро України³⁴. Водночас навчальний сектор Латвії особливо активно долучився до формування нового покоління українських держслужбовців та неурядового сектору. Інтенсивні програми, спрямовані на зміцнення зв'язків між Латвією та Україною, а також передачу знань та досвіду Латвії як члена ЄС, організуються двічі на рік³⁵. Щоправда, латвійські співрозмовники нарікають, що через часту зміну кадрів інституційна пам'ять, набута таким чином, втрачається. Нарешті, участь у боротьбі з корупцією в судовій гілці влади також бере Міністерство юстиції³⁶. При цьому, Латвія також передає досвід та ноу-хау не лише через проекти ЄС «Твіннінг», а й шляхом моніторингу нижчих адміністративних шаблів, таким чином координуючи підтримку на всіх доступних рівнях.

Завдяки подібності територіального розвитку Латвія та Україна успішно розвивають співпрацю в таких сферах, як моніторинг продовольства, сільське господарство, рибне господарство та лісовий сектор, щоб забезпечити дотримання Україною європейських стандартів у відповідності до Поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ПВЗВТ). Латвія готова надати консультативну підтримку законодавчим змінам для досягнення стандартів виробництва харчових продуктів та сільського господарства, забезпечення сталого розвитку сільської місцевості, моніторингу безпеки продуктів харчування та підготовки фітосанітарних інспекторів

³⁴ *Korupcijas Novērošanas un Apkarošanas birojs, Ukrainas delegācijas vizīte [Візит української делегації], 05/008/2016. Режим доступу: https://www.knab.gov.lv/lv/knab/international/aktualitates/7757-ukrainas_delegācijas_vizīte.html*

³⁵ *Riga Graduate School of Law, New Diploma Programme for Eastern Neighbourhood, 22/04/2014. Режим доступу: <http://www.rgs.l.edu.lv/en/news/new-diploma-programme-for-eastern-neighbourhood>*

³⁶ *Latvijas Republikas Tieslietu ministrija, Latvija piedalās projektā Austākās tiesas efektivitātes paaugstināšanai Ukrainā [Латвія бере участь у проєкті із збільшення ефективності Верховного Суду в Україні], 10/2017. Режим доступу: <https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/latvija-piedalas-projekta-augstakas-tiesas-efektivitates-paaugstinasanai-ukraina>*

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

відповідно до вимог ЄС, а також спільних дослідницьких проєктів³⁷ та захисту природи³⁸.

Латвії є чим поділитися з Україною також щодо питань мультиетнічного складу держави. Етнічний склад Латвії є досить різноманітним – трохи менше 40% складають етнічні меншини: 26,9% росіян, 3,3% білорусів, 2,2% українців, 2,1% поляків та 3,4% інших національностей³⁹. Проте, незважаючи на значну кількість російськомовного населення, російська мова визначається законом як іноземна. Відповідно до закону про освіту, працює принцип «60/40»: 60% предметів у загальноосвітніх школах повинні викладатися латиською мовою, а 40% – мовою меншин. У 2020 році Латвія завершить перехід усіх загальноосвітніх шкіл на латиську мову, залишивши учням з етнічних меншин можливість вивчати мову та літературу меншини, а також культурно-історичні предмети рідною мовою⁴⁰. Закон про державну мову є одним із нону-хау, яким Латвія могла б успішно поділитися з Україною, відповідно до Угоди про співпрацю у сфері освіти, науки, молоді та спорту від

³⁷ *Latvijas Republikas Zemkopības ministrija, Latvija turpinās dalīties pieredzē ar Ukrainu lauksaimniecības attīstībā un ES standartu ieviešanā [Латвія продовжить ділитися з Україною досвідом щодо розвитку сільського господарства та впровадження європейських стандартів], 26/10/2017. Режим доступу: <https://www.zm.gov.lv/zemkopibas-ministrija/presei/latvija-turpinas-dalities-pieredze-ar-ukrainu-lauksaimniecibas-attisti?id=9087>*

³⁸ *Latvijas Republikas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, Latvija un Ukraina attīstīs sadarbību vides aizsardzības jomā [Латвія та Україна продовжать співпрацю у сфері захисту довкілля], 03/04/2017. Режим доступу: http://www.varam.gov.lv/lat/aktual/prezes_relizes?doc=24052*

³⁹ *Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmija – Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs, “Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi”, ed. Ieva Bērziņa. Режим доступу: <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacija/WP%2004-2016.ashx>, c. 4.*

⁴⁰ *Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija, Informācija par pāreju uz mācībām valsts valodā vispārīgās izglītības iestādēs, kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas [Інформація щодо перехідного періоду щодо викладання державної мови у загальноосвітніх закладах, у яких впроваджуються освітні програми для меншин], 23/10/2017. Режим доступу: <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2624-informacija-par-pareju-uz-macibam-valsts-valoda-visparejas-izglitiba-iestades-kas-isteno-mazakumtautibu-izglitiba-programmas>*

29 вересня 2017 року⁴¹. Після того, як Венеціанська комісія опублікувала свої висновки щодо Закону України «Про освіту», Міністр освіти України Лілія Гриневич відвідала Латвію, вивчивши її досвід як можливу модель для імплементації рекомендацій Комісії⁴².

Нарешті, існує ще одна сфера, де Латвія та Україна могли б здійснити цінний обмін досвідом, навіть попри те, що її досі не включено до порядку денного двосторонньої співпраці. За даними ООН, в 2016 році чисельність населення Латвії становила 1,95 млн. З 2000 року, коли сталася масова хвиля еміграції, кількість її населення скоротилася на 18,2%⁴³. Підтримка контактів із діаспорою, збереження етнічної ідентичності серед латишів, що живуть за кордоном, а також створення стимулів для їхнього повернення є одними із пріоритетів МЗС, для роботи над якими міністерство створило спеціальний підрозділ. З огляду на те, що сьогодні від 12 до 20 мільйонів людей українського походження проживають за кордоном, Латвія та Україна могли б обмінюватися досвідом роботи з діаспорою, а також (ще важливіше) її залучення до державного будівництва, оскільки в обох країнах є позитивні приклади (Вайра Віке-Фрейберга в Латвії, Наталія Яресько та Уляна Супрун в Україні та інші).

41 *Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija, Izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis paraksta Latvijas un Ukrainas starpvaldību līgumu par sadarbību izglītībā [Міністр освіти та науки Карліс Садурскіс підписав міжурядову угоду між Латвією та Україною щодо співпраці у сфері освіти], 29/09/2017. Режим доступу: <http://www.izm.gov.lv/lv/aktualitates/2588-izglitibas-un-zinatnes-ministrs-karlis-sadurskis-paraksta-latvijas-un-ukrainas-starpvaldibu-ligumu-par-sadarbibu-izglitiba>*

42 *Укрінформ, «Рекомендації Венеціанки можуть втілювати за латвійською моделлю», 14/12/2017. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2364779-rekomendacii-venecianki-mozut-vtiliti-za-latvijskou-modellu-mon.html>*

43 *Gordon F. Sander, "Latvia, a Disappearing Nation" Politico, 01/05/2018 Available at <https://www.politico.eu/article/latvia-a-disappearing-nation-migration-population-decline/>*

2.3. СПІЛЬНЕ МИНУЛЕ ЯК СПОЛУЧНА ЛАНКА МІЖ ДЕРЖАВАМИ

Пересічний українець здивувався б, дізнавшись про те, що спільне минуле України та Латвії згадується практично кожним латвійським політиком, який говорить про Україну. Важливо, що йдеться не лише (і не стільки) про період входження до Радянського Союзу. Короткий період незалежності України в 1917–1920 роках залишається епізодом, який згадується в політичних колах Латвії не лише завдяки двостороннім дипломатичним зв'язкам між урядами у вигнанні, а й через наявність в Україні латиських громад (латиські офіцери в Армії УНР, близько 15 тисяч латишів, які проживали в Харкові під час Першої світової війни, латиські газети, опубліковані в Харкові того ж періоду тощо). Ймовірно, це пояснюється тим, що латиська діаспора та дипломатична служба Латвії в екзилі, попри фактичну радянську окупацію, працювали над тим, щоб країни, які сьогодні належать до західної коаліції, ніколи не визнали її законність. Хоча три балтійські держави були винятком на тлі решти радянського блоку, цей історичний епізод згадується у контексті визнання права на незалежний вибір і суверенітет українського народу, а також як свідчення трагедії, яка пов'язує історію Латвії та України. Важливо, що це також означає, що політика невизнання Західної коаліції, як і в епоху «холодної війни», розглядається як найсильніший інструмент в руках України для повернення контролю над територією Криму в майбутньому.

Спільне минуле України та Латвії згадується практично кожним латвійським політиком, який говорить про Україну

Спільна історія радянського періоду ставить перед Україною та Латвією цілу низку схожих проблем — наприклад, стосовно процесу декомунізації. Відзначення 9 травня як дня завершення «Великої Вітчизняної війни» досі залишається популярним серед певної частки населення у Латвії, що свідчить про те, що сприйняття тої чи іншої версії історії в Латвії зумовлюється національною ідентичністю, а не державним наративом. Декомунізація, яка у Латвії розпочалася 24 серпня 1991 року з повалення пам'ятника Леніну біля нинішньої будівлі Кабінету Міністрів (усього по всій Латвії «Ленінопад» торкнувся мінімум 60 пам'ятників), «наздогнала» Україну тільки у 2014 році.

У цьому напрямку обидві держави також можуть запропонувати уроки одна для одної. Наприклад, рішення України відкрити архіви КДБ у 2016 році викликало інтерес у Латвії – позаяк у цій Балтійській країні питання відкриття архівів тривалий час ятрило політичні кола та громадський дискурс, а його політизація із наближенням парламентських виборів у 2018 році тільки зростає. Своєю чергою, Латвія робила спроби консолідувати етнічно розділене суспільство шляхом вирішення проблем спільної пам'яті в законодавстві ще до того, як аналогічні кроки були здійснені в Україні. В офіційному латвійському наративі «держави двох спільнот» пов'язана з відмінною інтерпретацією історії та вважається прямою загрозою латвійському суверенітету. «Рекомендації щодо національної ідентичності, громадянського суспільства та інтеграції» Латвії⁴⁴ набрали чинності в 2011 році. Основні вектори політики, що реалізуються керівними установами (головним чином, Міністерством культури та Міністерством освіти), пов'язані з поширенням латиської мови та латиського культурного простору, а також із популяризацією спільного розуміння історії через освіту, проекти, орієнтовані на інтеграцію, та громадські святкування офіційних дат, таких як 4 травня (День відновлення незалежності), 11 листопада (День борців за незалежність Латвії) та 18 листопада (День оголошення незалежності). Щоправда, низький рівень довіри до влади як у Латвії, так і в Україні може стояти на заваді офіційних спроб щодо державної консолідації.

У Латвії існують також і інші приклади поводження з радянськими пам'ятниками – наприклад, меморіал Саласпілс, присвячений жертвам нацизму. Він був побудований у 1967 році на місці концентраційного табору і вже став частиною культурного канону Латвії. Цей історичний простір об'єднав верстви суспільства, які неоднаково інтерпретують історію: 8 травня меморіал відвідують латвійські високопосадовці, а 9 травня – вшановувачі завершення Великої Вітчизняної війни. У цілому, перетворення простору пам'яті à l'Européenne, з фокусом не у минуле, а у спільне майбутнє Європи

⁴⁴ *Likumi.lv, Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņu 2012-2018.gadam, 20/11/2011. Режим доцмyny: <https://likumi.lv/doc.php?id=238195>*

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

є ідеєю, яка промотується латвійськими інтелектуалами та істориками.

Іншою особливо важливою битвою у війні за пам'ять для країн Балтії загалом та для України, зокрема, є позбавлення від стереотипного епітету «пострадянський» або «колишній радянський»⁴⁵. Це не лише внутрішня битва, що стосується пострадянської спадщини, а й зовнішня — прагнення визнання відмінності від решти колишнього блоку, який, певною мірою, і досі вважається сферою російського впливу. Це також намагання позбутися конотацій та упереджень, які несе у собі це визначення. Латвія та Україна допомагають одна одній у процесі становлення власної ідентичності також і через мистецький захід. Наприклад, у 2016 році Ризький центр сучасного мистецтва та Національний музей України провели спільну виставку «Ідентичність. За завісою неозначеності»⁴⁶. Щоправда, пошук нових визначень не буде продуктивним доти, доки Україна та Латвія не в змозі подолати симптоми пострадянських держав — наприклад, корупцію⁴⁷.

Перетворення простору пам'яті à l'Еurogéenne, з фокусом не у минуле, а у спільне майбутнє Європи є ідеєю, яка промотується латвійськими інтелектуалами та істориками

⁴⁵ LSM, "Baltic states: please stop calling us "former Soviet" countries", 06/01/2017. Режим доступу: <https://eng.lsm.lv/article/politics/politics/updated-baltic-states-please-stop-calling-us-former-soviet-countries.a217911/>

⁴⁶ Platforma, «Ідентичність. За завісою неозначеності», 18 березня-22 травня 2016. Режим доступу: <https://platfor.ma/ukr/art/vistavka-identichnist-za-zavisoyu-neoznachenosti/>

⁴⁷ Diena.lv, "Delna: Latvijas vieta Korupcijas uztveres indeksā norāda uz politiskās gribas trūkumu" [Місце Латвії у Індексі сприйняття корупції демонструє брак політичної волі], 22/02/2018. Available at: https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/_delna_-latvijas-vieta-korupcijas-uztveres-indeksa-norada-uz-politiskas-gribas-trukumu-14191775

2.4. ТОРГІВЛЯ ТА ІНВЕСТИЦІЇ: ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОЗВИТКУ

Обсяг торгівлі між Україною та Латвією демонструє стійке зростання впродовж останніх років. У 2017 році він збільшився на 27% порівняно з 2016 роком і склав 462 млн доларів США⁴⁸. Україна експортує до Латвії харчові продукти та сільськогосподарську продукцію, мінеральне паливо та мазут, одяг, чорні метали та меблі, тимчасом як Латвія продає Україні фармацевтичні продукти, алкогольні та безалкогольні напої, а також товари, придбані в портах.

Станом на 2017 рік у Латвії було зареєстровано близько 1426 підприємств з українським капіталом, основними сферами діяльності яких є фінанси та страхування (наприклад, «Приватбанк») та нерухомість. Декілька готелів преміум-класу AssorGroup (наприклад, Mercure або Pullman) в Ризі також відомі як об'єкти українських інвестицій. Щодо латвійських інвестицій, вони зосереджені в таких галузях, як фінанси та страхування, роздрібна торгівля та нерухомість. Іншими прикладами латвійського бізнесу в Україні є постачальник хмарних обчислень Lattelecom, авіаперевізник AirBaltic, який планує розширити мережу польотів до Львова, пекарня RigaKlib, яка відкрилася в Чернігові в 2016 році та інші.

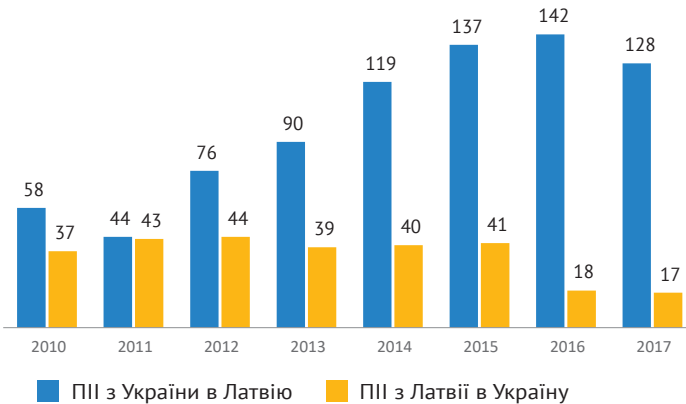
Важливо відзначити, що обсяг українських інвестицій в Латвію переважає відповідний показник латвійських інвестицій в Україну (див. графіки нижче). Також обсяг латвійських інвестицій в Україні зменшився більш ніж удвічі, з 41 млн євро у 2015 році до 17 млн у 2017 році. Причиною цього можуть бути не лише розміри двох економік, а й ринкові умови. Серед усіх напрямів співпраці економічне співробітництво між Україною та Латвією є найменш унікальним з погляду проблемних питань. Латвійські компанії скаржаться на проблеми, які десятиліттями переслідують українську економіку: корупція, труднощі з поверненням ПДВ тощо. Відповідно до Звіту про сприйняття корупції (Corruption Perception

⁴⁸ *Ukrinform.net, Prime Minister of Ukraine Volodymyr Groysman and Prime Minister of Latvia Maris Kucinskis agreed on deepening economic cooperation between the countries, 02.03.2018. Available at <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/2413931-ukraine-latvia-to-develop-investment-and-innovation-cooperation.html>*

2. Інтереси України щодо Латвії та інтереси Латвії щодо України: точки перетину

Index), Україна посідає 130 місце зі 180 країн, але насправді латвійські стейкхолдери не дивляться на рейтинги – для них явним показником корупції є те, чи є в їхніх підприємств проблеми, а латвійські компанії (серед багатьох інших іноземних підприємств) їх мають. Примітно, що, попри невеликі розміри, в 2016 році Латвія залучила 13,4 млрд євро прямих іноземних інвестицій (ПІІ), тоді як відповідний показник для України становить лише 4,4 млрд доларів США. Залучення іноземних інвестицій та створення бізнес-клімату – ще один напрям, де Україна могла б повчитися у Латвії.

Графік 1. Прямі інвестиції, млн, євро

Джерело: Банк Латвії

Структура латвійської торгівлі також змінилася внаслідок російсько-українського конфлікту та контрсанкцій. Загальна вартість латвійських товарів та послуг, експортованих на російський ринок, знизилась на 32%, з пікового показника 2013 року в 1,16 млрд євро до 0,78 млрд євро у 2016 році⁴⁹. Водночас обсяг латвійського

⁴⁹ Adam Klus, "Latvia – a potential target for Russian economic aggression?", *New Eastern Europe*, 17/08/2017. Available at <http://neweasterneurope.eu/2017/08/17/latvia-a-potential-target-for-russian-economic-aggression/>

експорту фактично збільшився внаслідок переорієнтації на нові ринки в ОАЕ та Китаї. У підсумку, Міністерство економіки Латвії позитивно оцінює вищезазначені події⁵⁰.

Розвиток торгівлі та залучення інвестицій можуть отримати додатковий стимул після відновлення роботи Латвійської агенції інвестицій та розвитку (LIA) у Києві. Обидві держави також можуть отримати додаткові прибутки завдяки реалізації проектів у сфері логістики та сільського господарства, передусім через використання маршруту залізничного потягу «Зубр», який з'єднає порти Чорноморськ, Одеса та Південний з портами Риги, Вентспілса, Лієпаї і Таллінна.

Існує, втім, одне «темне» питання, яке затьмарює економічні відносини між Україною та Латвією. Пов'язане воно зі ймовірною спробою колишніх українських чиновників вкрати гроші з державного бюджету України та перевести їх на приватний банківський рахунок у Латвії. Ці гроші були конфісковані латвійською державою; Латвія готова повернути ці гроші, якщо Україна надасть докази того, що вони належали до державного бюджету⁵¹. Жодних доказів цього досі не було надано.

⁵⁰ *Інтерв'ю авторів дослідження у Міністерстві економіки Латвії, 14 грудня 2017 року.*

⁵¹ *Lsm.lv, "Latvia may keep further €25m of stolen Ukrainian funds", 27/11/2017. Available at: <https://eng.lsm.lv/article/society/crime/latvia-may-keep-further-25m-of-stolen-ukrainian-funds.a258829/>*

3. ХТО Є ХТО: КЛЮЧОВІ СТЕЙКХОЛДЕРИ ТА ГРУПИ ВПЛИВУ

3.1. ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ

Головним інститутом, який представляє політику Латвії щодо України на міжнародній арені, є Міністерство закордонних справ Латвії – міністр Едгарс Рінкевічс («Єдність» – *Vienotība*) та державний секретар Андрейс Пілдеговичс. Рінкевічс, який обіймає свою посаду в Міністерстві закордонних справ з 2011 року, неодноразово висловлював протест проти російської агресії в Україні, підтримуючи її територіальну цілісність та просуваючи ідеї євроатлантичної інтеграції України. Іншим важливим та потужним голосом підтримки була прем'єр-міністр Лаймдота Страуяма («Єдність»), яка керувала Латвією під час її головування в Раді ЄС⁵². Загалом, цю позицію поділяє більшість високопосадовців та політичної еліти. Посольство Латвії в Україні та особисто посол Юріс Пойканс активно імплементують політику Латвії щодо України.

На тлі подій березня 2014 року більшість політичних партій Латвії висловилися «єдиним голосом» на підтримку територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України. Учасники коаліції в Сеймі – «Зелені та фермери» (*Zaļoun Zemnieku Savienība*), «Єдність»⁵³ та «Національний альянс»⁵⁴ – також виступили з підтримкою європейських прагнень українців та вимогою негайної

52 *Delfi.lv*, "Straujuma: izaicinājumi ir lieli, bet Krima ir un būs Ukrainas daļa" [Страуяма: справки високи, але Крим є і буде частиною України], 28/04/2015. Режим доступу: <http://www.delfi.lv/news/eiropa/zinas/straujuma-izaicinajumi-ir-lieli-bet-krima-ir-un-bus-ukrainas-dala.d?id=45897045>

53 *Tvnet.lv*, "'Vienotības' valde asi nosoda Krievijas bruņotās provokācijas Ukrainā" [Керівництво «Єдності» суворо засуджує збройну провокацію Кремля в Україні], 02/03/2014. Режим доступу: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/499622-vienotibas_valde_asi_nosoda_krievijas_brunotas_provokacijas_ukraina

54 *Lāsma Grundule*, "Dzintars: Notiekošais Ukrainā lien pie mums" [Дзінтарс: ситуація в Україні торкається нас], 07/12/2013. Режим доступу: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/papildinats-1602-dzintars-notiekosais-ukraina-lien-pie-mums-1400035869>

міжнародної підтримки. Найважливіша опозиційна партія, «Злагода» (Saskaņa), – єдина відносно проросійська партія в Латвії, яка прагне представляти російськомовне населення як базовий електорат, – продемонструвала менш сформульовану позицію. Попри перебування у парламентській опозиції, «Злагода» є важливим політичним гравцем, який виграв найбільшу кількість місць на парламентських виборах 2014 року та є партією влади в Ризі.

Проте проросійські зв'язки партії справді призвели до падіння її популярності в Латвії після початку російської агресії проти України у 2014 році. З наближенням парламентських виборів 2018 року «Злагода» оголосила про скасування угоди про співпрацю з «Єдиною Росією», партією влади в Росії. Натомість, «Злагода» почала працювати над зміцненням зв'язків з ЄС, нарешті отримавши за прошення приєднатися до Європейської соціалістичної партії (цієї мети партія прагнула досягти впродовж 11 років). Загалом, «Злагода» висловила повну підтримку територіальної цілісності України, при цьому, однак, уникаючи формулювання чіткої позиції щодо ситуації в Україні та критикуючи санкції ЄС як неефективні⁵⁵; втім, це ніяк не вплинуло на офіційну політику Латвії.

Насправді, вплив «Злагоди» на поточні та майбутні події компенсується лідерами думок та політиками, які вважають себе друзями України: це – депутати Атіс Лежінш («Єдність»), Ріхардс Колс («Національний альянс»), Лоліта Чігане («Єдність»), спікер латвійського парламенту (Сейму) Інара Мурнієце («Національний альянс»), а також Айнарс Межуліс («Зелені та фермери»), голова Міжпарламентської групи співпраці з Україною. Колишній президент Латвії (1999–2007 рр.) Вайра Віке-Фрейберга також неодноразово висловлювала підтримку України і досі залишається досить відомою та популярною в Україні.

Проросійська позиція певних латвійських політиків переважно звучить поза межами Латвії, а саме: у Європарламенті, де працюють депутати Андрейс Мамікінс та Татьяна Жданок. Наприклад, Татьяна Жданок («Російський союз Латвії») зробила кар'єру три-

⁵⁵ *Latvijas Republikas Saeima Sēdes transkripts [Транскрипт засідання Сейма] 06.03.2014.* [http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs_imp.nsf/0/1d334817f3d4003cc2257c9e0040def9/\\$FILE/LM0607_0.htm](http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs_imp.nsf/0/1d334817f3d4003cc2257c9e0040def9/$FILE/LM0607_0.htm)

валістю в декілька десятиліть шляхом просування зв'язків із Росією та підтримки режиму Путіна. У 2014 році Жданока відвідала Крим і висловила підтримку результатів кримського «референдуму», тимчасом як Мамікінс запропонував зняти питання анексії Криму з порядку денного і відновити торгівлю з Росією⁵⁶. Як Жданока, так і Мамікінс, а також їхні однодумці всередині Латвії (такі як Владімірс Бузаєвс або Яковс Плінерс) не впливають на формування зовнішньої політики Латвії, але закладають фундамент для розширення російського впливу⁵⁷.

З українського боку ключовими особистостями у діалозі між Україною та Латвією, окрім Президента Петра Порошенка та міністра закордонних справ Павла Клімкіна, є директор Першого європейського департаменту при МЗС Василь Химинець та голова Міжпарламентської групи з питань співпраці з Латвією Олександр Кодола. Голова Меджлісу кримськотатарського народу Рефат Чубаров також відомий у Латвії не тільки завдяки своїй політичній діяльності, а й також через те, що упродовж багатьох років жив у Латвії та навіть був депутатом Ризької міської ради у 1989–1991 роках. Втім, Україна не має ключового політичного діяча в Латвії – Посла – вже понад рік, після того, як Євген Перебийніс залишив цю посаду на початку 2017 року. Хоча діяльність тимчасової повіреної у справах України Аліси Подоляк високо оцінюється латвійськими експертами та українською громадою в Латвії, відсутність офіційного посла є перешкодою для успішного та безпроблемного двостороннього діалогу.

⁵⁶ *The Baltic Times*, “MEP Mamikins: Forgetting Crimea occupation would improve our economic situation”, 18/03/2017. Available at https://www.baltictimes.com/mep_mamikins_forgetting_crimea_occupation_would_improve_our_economic_situation/

⁵⁷ *Andris Kudors, The Eastern Direction in Latvia's Foreign Policy. In: "The Centenary of Latvia's Foreign Affairs. Ideas and Personalities"*, ed. By Diāna Potjomkina, *Andris Sprūds, Valters Ščerbinskis, Latvian Institute of International Affairs*, 2016, p. 179.

3.2. ЛАТВІЙСЬКЕ ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА КУЛЬТУРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Рівень знань про Україну в Латвії зріс після 2014 року, хоча громадськість все ще мало знає про сучасну Україну, окрім деяких фактів, пов'язаних із російською агресією.

Насамперед громадянське суспільство Латвії займається збором гуманітарної допомоги для України. Події в Україні спричинили мобілізацію добровільних благодійних організацій (однією з найвизначніших є «Україна SOS», яка переказала понад 1 млн євро на підтримку України у 2014–2016 рр.⁵⁸) та кампаній. У 2015 році Латвійський союз муніципалітетів зібрав кошти на підтримку Чернігівської військової лікарні⁵⁹. Ці зусилля були підтримані коштами, наданими з державного бюджету у 2014 та 2015 роках на придбання електрогенераторів та ковдр, харчів та одягу, а також на допомогу вимушеним переселенцям⁶⁰. Більше того, Латвія прийняла понад 200 дітей поранених або загиблих ветеранів АТО на канікули. У 2018 році Латвія планує відкрити на зібрані пожертви соціально-психологічний реабілітаційний центр «Фенікс» для ветеранів АТО⁶¹. Це дозволить розширити програму реабілітації, що

58 УКМЦ, "Зараз Латвія для України – одна із найближчих партнерів – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Латвії", 26/11/2016. Режим доступу: <http://uacrisis.org/ua/49885-latviya>; *Latvija par Ukrainu, SOS palīdzība Ukrainas armijai*. Режим доступу: <http://www.latvijaparukrainu.lv/lv/sos+palidziba+ukrainas+armijai>

59 *Tvnet.lv*, "Latvijas pašvaldības Ukrainas slimnīcām saziņojušas aptuveni 9000 eiro" [Муниципалітети Латвії передали близько 9 000 євро українським лікарням], 02/08/2015. Режим доступу: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/570075-latvijas_pasvaldibas_ukrainas_slimnicam_saziņojusas_aptuveni_9000_eiro

60 *Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija, Latvija sniegs humāno palīdzību Ukrainai* [Латвія надасть гуманітарну допомогу Україні], 23/01/2015. Режим доступу: http://www.iem.gov.lv/lat/aktualitates/informacija_medijiem/?doc=29473

61 *Medicine.lv*, "Latvijā plāno atvērt par ziedojumiem tapušu rehabilitācijas iestādi Ukrainas kara veterāniem" [У Латвії планується відкриття реабілітаційного закладу на пожертви для українських ветеранів війни], 27/10/2017. Режим доступу: <http://medicine.lv/raksti/latvija-plano-atvert-par-ziedojumiem-tapusu-rehabilitācijas-iestadi-ukrainas-kara-veterāniem>

її вже проходять понад 20 солдатів у реабілітаційному центрі «Вайварі»⁶².

Цікаво, що тема війни увійшла до латвійського культурного простору і, таким чином, досягла широкої латвійської громадськості. До політичної активності додалися культурні заходи, присвячені Україні. Численні фільми, такі як «Невидиме місто» (Віестурс Кайрішс, 2014⁶³), «Міст з Латвії до Донбасу: як ми допомагаємо Україні» (Іманц Лієпіньш, 2015⁶⁴), «Близька війна» (Атіс Клімовичш, Сандійс Семьоновс, Атіс Лесінш, 2015⁶⁵) та «Волонтери» (Яніс Вінгріс, 2016⁶⁶), доповнюються книгами «Україна. Життя, смерть та внутрішня революція» Лієпіньша (2015⁶⁷) та

Тема війни увійшла до латвійського культурного простору

62 *Nacionālais rehabilitācijas centrs Vaivari, Ukrainas prezidents apciemo Ukrainas karavīrus NRC "Vaivari"* [Президент України відвідав українських солдатів у реабілітаційному центрі «Вайварі»], 04/04/2017. Режим доступу: <http://www.nrcvaivari.lv/content/ukrainas-prezidents-apciemo-ukrainas-karavirus-nrc-vaivari>

63 *Nacionālais kino centrs, Neredzamā pilsēta*. Available at: <http://nkc.gov.lv/arhivs/neredzama-pilseta/>

64 *Tvnet.lv, "Pirmizrādi piedzīvos dokumentāla filma par Ukrainu"* [Прем'єра документального фільму про Україну], 15/06/2015. Режим доступу: <http://www.tvnet.lv/izklaide/kino/564877-pirmizradi-piedzivos-dokumentala-filma-par-ukrainu>

65 *Lsm.lv, "LTV pirmizrādi piedzīvos filma "Tuvais karš" – stāsts par latviešiem Ukrainas karā"* [LTV презентує стрічку «Близка війна» - історію латвійців в українській війні], 10.07.2015. Режим доступу: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/ltv-pirmizradi-piedzivos-filma-tuvais-kars--stasts-par-latviesiem-ukrainas-kara.a137114/>

66 *Diena.lv, "Jānis Vingris uzņēmis dokumentālo filmu par Ukrainas kara brīvprātīgajiem"* [Яніс Вінгріс створив документальну стрічку про волонтерів в українській війні], 11/03/2016. Режим доступу: <https://www.diena.lv/raksts/kd/literatura/janis-vingris-uznemis-dokumentalo-filmu-par-ukrainas-kara-brivpratigajiem-14133326>

67 *Tvnet.lv, "Izdota šokējoši atklāta grāmata par Krimas okupāciju"* [Шокуюче відверта книга про окупацію Криму], 20/02/2015. Режим доступу: <http://www.tvnet.lv/izklaide/gramatas/548666-izdota-sokejosi-atklata-gramata-par-krimas-okupaciju>

нещодавній аналіз подій в Україні Алвіса Марцінкевича (2017⁶⁸). Як приклад культурного протесту, режисер Алвіс Германіс та Новий Ризький театр скасували низку запланованих виступів та інших проєктів у Росії в 2014 році⁶⁹, тимчасом як рішення поп-групи Brainstorm взяти участь у російському рок-фестивалі «Нашестя» («Нашествие») в 2015 році викликало гучні суперечки в громадському просторі⁷⁰.

Діяльність Посольства України в Латвії також стала більш помітною завдяки, наприклад, перекладу книжки Сергія Лойка «Аеропорт» (2017 р.⁷¹) та виставки «Україна. Війна та мир» Ксенії Фетісової в Національній бібліотеці Латвії⁷². Окрім того, у жовтні 2017 року Посольство підтримало перші українські Дні культури в Ризі⁷³.

Скасування міжнародного музичного фестивалю «Новая волна», а також чотирьох інших подій у 2015 році як контрсанкційний захід з боку Росії вплинуло також і на українську культурну присутність у

-
- 68 Delfi.lv, "Klajā laika monogrāfija "Ukrainas krīze: divgalvainā ērgļa impērijas trieciens" [Презентація монографії «Українська криза: удар двоголового орла імперії», 30/11/2017. Режим доступу: <http://www.delfi.lv/kultura/news/books/klaja-laista-monografija-ukrainas-krize-divgalvaina-ergla-imperijas-trieciens.d?id=49499921>
- 69 Delfi.lv, "Starptautiskais kultūras boikots pret Krieviju vērsas plašumā" [Міжнародний культурний бойкот Росії набирає обертіє] 10/03/2014. Available at: <http://www.delfi.lv/kultura/news/culturenvironment/starptautiskais-kulturas-boikots-pret-krieviju-versas-plasuma.d?id=44287157>
- 70 Lsm.lv, "Prāta Vētra" koncertē Krievijas armijas atbalstītā pasākumā [Brainstorm візьме участь у заході, спонсорованому російською армією], 16/06/2015. Режим доступу: <http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/prata-vestra-koncerte-krievijas-armijas-atbalstita-pasakuma.a137937/>
- 71 Lsm.lv, "Sergeja Loiko kara romāns «Lidosta» izdots latviešu valodā [Військовий роман Сергія Лойко «Аеропорт» вийшов у Латвії], 16/09/2016. Режим доступу: <http://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/sergeja-loiko-kara-romans-lidosta-izdots-latviesu-valoda.a199149/>
- 72 Latvijas Nacionālā bibliotēka, "Fotogrāfijas Ksenijas Fetisovas izstāde "Ukraina. Karš un Miers" [Фото на виставці Ксенії Фетісової «Україна. Війна та мир»], 19/08/2017. Режим доступу: <https://lnb.lv/lv/fotografes-ksenijas-fetisovas-izstade-ukraina-kars-un-miers>
- 73 Lsm.lv, "Rīgā pirmo reizi notiks Ukrainas kino dienas" [У Ризі пройдуть перші дні українського кіно], 10/10/2017. Режим доступу: <http://www.lsm.lv/raksts/kultura/kino-foto-un-tv/riga-pirmo-reizi-notiks-ukrainas-kino-dienas.a253143/>

Латвії. Фестиваль проходив у концертному залі «Дзинтарі» у Юрмалі, морському курорті, популярному серед радянської еліти, що досі залишається привабливим містом для російських туристів. Попри занепокоєння щодо зменшення надходжень у бюджет п'ятого найбільшого міста у Латвії, Юрмала змогла переорієнтуватися на інші напрямки. Одразу після оголошення про скасування фестивалю притік туристів із Росії зменшився на 30%, утім, враховуючи зменшення купівельної спроможності росіян через коливання курсу рубля, це не стало для латвійців несподіванкою⁷⁴. При цьому російські туристи досі складають другу за кількістю категорію відвідувачів Латвії, з 2015 року їхня кількість знову почала зростати⁷⁵.

Попри те, що фестиваль займав певну нішу у латвійському культурному просторі (причому не обов'язково дуже вишукану, позаяк більшість латиськомовного населення не ідентифікувала себе з його програмою), його скасування відчують як втрату тільки деякі невеликі групи населення. Окрім того, місце на ринку недовго лишалося незайнятим, його перехопили як російські зірки із сольними концертами (наприклад, Деніс Мацуєв, Георгій Лепс, Стас Михайлов), нові фестивалі, наприклад «Rendez-vous» Лайми Вайкуле та інші західні артисти («Positivus», «Sunset Festival»)⁷⁶. У 2016 році українська студія «Квартал 95» також спробувала свої сили в Юрмалі, намагаючись завоювати латвійського глядача та замінити «Нову хвилю» фестивалем «Made in Ukraine». Утім, попри багатобічячу ідею та досить успішну реалізацію, фестиваль, за винятком деяких окремих концертів, не мав продовження у 2017 році.

⁷⁴ Diena.lv, "Jūrmalā Jaunāvilnāvietāuzsvarsuz Baltijuun Skandināviju" [У Юрмалі на зміну Новій Хвилі прийшли виконавці з Балтії та Скандинавії], 14/12/2015. Режим доступу: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/jurmala-jauna-vilna-vieta-uzsvars-uz-baltiju-un-skandinaviju-14122865>

⁷⁵ Aiga Pelane, "Krievijas ekonomiskās problēmas nav ietekmējušas Latvijas tūrisma nozari - skaitļi un fakti" [Економічні проблеми Росії не вплинули на туризм у Латвії], 20/02/2017. Режим доступу: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/krievijas-ekonomiskas-problemas-nav-ietekmejusas-latvijas-turisma-nozari-skaitli-un-fakti.a224505/>

⁷⁶ Latvijas Avīze, "'Biļešuserviss": kops nav "Jaunā vilņa", cilvēki vairāk iet uz solo koncertiem" [Після скасування Нової Хвилі люди стали відвідувати більше сольних концертів], 28/06/2018. Режим доступу: <http://www.la.lv/bilesu-serviss-kops-nav-jauna-vilna-cilveki-vairak-iet-uz-solokoncertiem/>

3.3. МАС-МЕДІА ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Попри малу кількість, латвійське суспільство є багатоетнічним, а найбільшою меншиною є росіяни; близько 11,6% належать до категорії «негромадян». Хоча російськомовне населення є важливою громадою в Латвії, російськомовність не означає автоматичну проросійськість, а носії російської мови не обов'язково є росіянами, адже 37,2% латишів використовують російську мову як основну, а 43,7% – як другу. Важливо пам'ятати, що в лютому 2012 року під час конституційного референдуму щодо російської мови як другої державної 74,8% населення проголосували «проти»⁷⁷, а лідери суспільної думки російського походження, такі як Міхаїл Груздьов, агітували за латиську як єдину державну мову.

З іншого боку, це означає, що в Латвії існує два основні медіа-простори – латиський та російський, при чому останній є більш схильним до відтворення російської дезінформації та пропаганди. Як кажуть українці в Латвії, «скажи мені, яку газету ти читаєш, і я скажу тобі, як ти ставишся до України». Загалом, латиськомовне медіа-середовище є більш стійким до іноземних наративів, які стосуються загроз безпеці держави⁷⁸. Відповідно, висвітлення подій навколо України відповідає стандартам професіоналізму та об'єктивності, попри несистемні відхилення від правил у російськомовних ЗМІ⁷⁹. Інтерес щодо України та зацікавленість у знаннях про Україну зросли після листопаду 2013 року та продовжували зростати впродовж 2014 та 2015 років, коли друковані Latvijas

⁷⁷ *Diena.lv*, “DP: Valodas referendumā organizētāju finansēs veidoja arī Krievijas iedzīvotāju ziedojumi” [Державна служба безпеки: організатори референдуму щодо мови отримували кошти від російських громадян], 22/02/2014. Режим доступу: <https://www.diena.lv/raksts/latvija/zinas/dp-valodas-referenduma-organizetaju-finanses-veidoja-ari-krievijas-iedzivotaju-ziedojumi-14045284>

⁷⁸ Māris Andžāns, Ilvija Burģe, Mārtiņš Daugulis, Anda Rožukalne, “Latvijas plašsaziņas līdzekļu noturība pret citu valstu vēstījumiem: Krievijas faktors NATO 2016. gada samita kontekstā” [Стійкість латвійського медіа-простору до інформаційних повідомлень інших держав: російський фактор у контексті Саміту НАТО у 2016 році], *Latvijas Ārpolitikas Institūts*, 2016. Режим доступу: <http://liia.lv/en/publications/latvijas-plassazinas-lidzeklu-noturiba-pret-citu-valstu-vestijumiem-560>, с. 3.

⁷⁹ Там само, с. 41.

Avīze та онлайнві LSM та Delfi публікували ексклюзивні матеріали про ситуацію в Україні. Позиції Latvijas Televīzija, Delfi та Tvnet переважно базуються на західній медіасфері (за винятком «Інтерфаксу» та ТАСС), на відміну від російськомовного ПБК («Первый Балтийский канал»), який також використовує NEWSru.com і «Корреспондент» як джерела інформації про Україну⁸⁰.

3.4. УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА В ЛАТВІЇ

Українська громада Латвії налічує 2,5% населення країни (близько 55 тис. людей). Перші хвилі міграції з України до Латвії розпочалися ще в 1950–1980 роках і склалися з молодих українців, які приїхали працювати у Латвійській соціалістичній республіці, військових пенсіонерів, а також етнічних українців, які повернулися з депортації до Сибіру⁸¹. Інші хвилі міграції сталися вже за часів незалежності, як до, так і після російської агресії. Відповідно, українська громада в Латвії складається з кількох хвиль іммігрантів із різним рівнем усвідомлення національної ідентичності, причому «старші» іммігранти є переважно носіями пострадянської ідентичності та необов'язково сприймають нову самостійну та свідому Україну. У Латвії діють декілька українських організацій, таких як Конгрес українців Латвії, Латвійський український союз, Культурне товариство «Дніпро», Українське товариство підтримки тощо; серед членів цих організацій є як українці, так і латиші. Важливим центром української ідентичності є Ризька українська середня школа, заснована в 1991 році, яка фінансується з державного бюджету Латвії. Ця школа також застосовує принцип «60/40» у навчанні: 60% предметів викладаються латиською мовою, а 40% – українською. Українську літературу також викладають на слов'янському факультеті Латвійського університету. Українські культурні центри існують також у таких містах Латвії, як Вентспілс, Резекне, Лієпая, Даугавпілс і Вангажі⁸².

⁸⁰ Там само, с. 36.

⁸¹ Embassy of Ukraine in Latvia, Ukrainians in Latvia. Available at: <http://latvia.mfa.gov.ua/en/ukraine-lv/ukrainians-in-lv>

⁸² Там само.

Можна з упевненістю сказати, що в латвійській ментальності «слов'янське» дуже часто автоматично сприймається як «російське», а отже, сучасна українська культура залишається в тіні через стереотипне ставлення латвійців, а головним чином – через брак стратегічної візії з боку України. Також очевидно, що внаслідок російської агресії інтерес до України в Латвії, безумовно, є непропорційним, порівняно з інтересом українців до Латвії, яка з'являється у ЗМІ лише в особливих випадках, таких як візити на найвищому рівні або значна політична подія.

4. НАЯВНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ І КОНФЛІКТИ

4.1. ЗМІНИ У ПОЛІТИЦІ ЛАТВІЇ ЩОДО УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ У ЖОВТНІ 2018 РОКУ

Відповідно до останнього опитування, проведеного латвійською компанією SKDS, «Злагода» залишається найпопулярнішою партією в Латвії з 22,5% підтримки. На другому місці – «Союз зелених та фермерів» з 13,1% підтримки, а на третьому – «Національний альянс» з 9,5%⁸³. «Злагода», однак, може знову опинитися в опозиції, оскільки інші великі партії виключають коаліцію з нею. Така оцінка на сьогодні є найпопулярнішою в Латвії, що лише підкреслює те, як безпекова ситуація в Україні «протверезила» погляди латвійців. Проте майже кожен четвертий латвійський виборець (23,5%) досі не визначився, і це може суттєво змінити баланс, дозволивши «Злагоді» отримати більше голосів та створити коаліцію з невеликою партією. Дійсно, останні муніципальні вибори у 2017 році завершилися несподіваним результатом, що дозволило «Злагоді» як виграти столицю, так і завоювати міцні позиції у регіонах; в обох випадках російськомовне населення склало близько 50% виборців, які підтримали «Злагоду»⁸⁴.

Ймовірність *Низька.* По-перше, ще рано спекулювати щодо складу майбутнього уряду Латвії. Водночас сьогодні в латвійському політичному спектрі не існує антиукраїнських політиків, принаймні відвертих. У Латвії проросійськість необов'язково означає антиукраїнськість, а почуття загрози з

*У Латвії проросійськість
необов'язково означає
антиукраїнськість*

⁸³ Lsm.lv, "Poll says six parties can make it into Latvian parliament a year before election", 31.10.2017. Available at: <http://eng.lsm.lv/article/politics/politics/poll-says-six-parties-can-make-it-into-latvian-parliament-a-year-before-election.a255635/>

⁸⁴ Jānis Eglītis, "Etniskais balsojums Rīgā ir realitāte: "Saskaņas" sarakstā visvairāk izsvītroti latviskie uzvārdi, bet "latviešu sarakstos" – krieviskie" [Етнічне голосування в Латвії – це реальність], 05/06/2017. Режим доступу: <https://skaties.lv/zinas/latvija/sabiedriba/etniskais-balsojums-riga-ir-realitate-saskanas-saraksta-visvairak-izsvitroti-latviskie-uzvardi-bet-latviesu-sarakstos-krieviskie/>

боку Росії серед населення є ще однією «червоною лінією» для латвійських проросійських політиків. Навіть росіяни в Латвії є скоріше «євроросіянами» з гібридною російсько-латвійською ідентичністю. Різні політичні сили в Латвії підтверджують, що незалежно від результатів виборів, політика щодо України не зміниться, оскільки існує внутрішній консенсус щодо пріоритетів зовнішньої політики Латвії.

Якнайшвидше призначення посла є життєво важливим для національних інтересів України в передвиборчій та післявиборчій періоди

Як уникнути? Хоча Україна не може вплинути на результати виборів у Латвії, вона має підтримувати діалог з усіма політичними стейкхолдерами серед керівних еліт, а також з опозицією. Якнайшвидше призначення посла є життєво важливим для національних інтересів України в передвиборчій та післявиборчій періоди.

4.2. ПОГІРШЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЛАТВІЄЮ ЧЕРЕЗ ПОГАНІ УМОВИ ДЛЯ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Справді, після тимчасового зниження у 2014–2015 роках обсяги українсько-латвійської торгівлі знову зростають, а експорт та інвестиції з України перевищують латвійські показники. Водночас латвійські бізнесмени залишаються розчарованими умовами для ведення бізнесу в Україні, що є негативним сигналом для всього латвійського капіталу.

Ймовірність *Середня.* Україна важливіша для Латвії у політичному, а не економічному сенсі, оскільки три чверті торгового обороту Латвії припадають на ЄС. Однак, Латвія, як і раніше, уважно спостерігає за здійсненням реформ в Україні та боротьбою з корупцією, особливо в контексті Угоди про глибоку та всебічну зону вільної торгівлі з ЄС. Симуляція реформ у поєднанні зі скаргами латвійських бізнесменів може рано чи пізно

завдати значного удару по ентузіазму та підтримці Латвії.

Як уникнути? Рішення є настільки ж простим, як і складним: Україна повинна вжити заходів для поліпшення ділового клімату не лише заради відносин із Латвією, ай для власного глобального іміджу. За словами латвійсько-го високопосадовця, «85% успіху України залежать від самої України, 10% – від її друзів, а 5% – від удачі та глобальних процесів». Першою ознакою успіху реформ в Україні для Латвії може стати сигнал від латвійських бізнесменів про те, що їхні проблеми вирішено.

4.3. ВРАЗЛИВІСТЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ У ЛАТВІЇ ДО РОСІЙСЬКОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Високі обсяги споживання (із різною інтенсивністю) російського медійного контенту, що охоплює 63% населення в Латвії, та загрози, які від цього походять, є широко обговорюваною темою⁸⁵. Тому питання стійкості латвійського інформаційного простору до російської пропаганди, зокрема пов'язаної з Україною, залишається у фокусі експертів та осіб, відповідальних за прийняття рішень⁸⁶.

Ймовірність *Від низької до середньої.* Популярність російських ЗМІ у Латвії не варто переоцінювати. Важливо зазначити, що «РБК» залишається єдиним ресурсом, який повноцінно конкурує з латвійськими та іно-

⁸⁵ *Latvijas Republikas Kultūras ministrija, "Latvijas iedzīvotāju medij pratība: kvantitatīvs pētījums" [Медійна грамотність населення Латвії: кількісний аналіз], 2017. Режим доступу: https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf, p. 9, 13.*

⁸⁶ *Stopfake.org, "How resilient is Latvia's information space to Kremlin propaganda?"; 28.02.2018, Available at: <https://www.stopfake.org/en/how-resilient-is-latvia-s-information-space-to-kremlin-propaganda/>*

земними ЗМІ в Латвії, однак його переглядають здебільшого з розважальною метою (для перегляду кіно та серіалів). Також тільки 32% населення дійсно надають перевагу російським медіаресурсам перед латвійськими. Окрім того, заходи вживаються і з офіційного боку. Саме з метою протидії російській пропаганді в січні 2014 р. у Ризі було утворено Центр стратегічних комунікацій НАТО StratCom. Міністерство оборони Латвії також запровадило у середній школі спеціальні заняття з національної оборони та медіа-грамотності.

Як уникнути? Тимчасом як Україні складно вплинути на латвійський інформаційний простір, вона може поділитися найкращими практиками з протидії російській пропаганді (наприклад, ініціатива «Stopfake»). Варто також співпрацювати з Центром стратегічних комунікацій НАТО у рамках Платформи Україна-НАТО з протидії гібридним загрозам.

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Загалом, в українсько-латвійських відносинах існують дві основні проблеми, і вирішення обох залежить від України: призначення посла та поліпшення умов для бізнесу. Інші рекомендації включають не стільки вирішення проблем, скільки поглиблення та збагачення відносин між двома країнами.

1. Президент України повинен призначити посла в Латвії якомога швидше. 2018 рік є визначальним як через майбутні парламентські вибори в Латвії, так і через святкування 100-річчя дипломатичних відносин між Латвією та Україною. Призначення Посла України в Латвії не лише має вирішальне значення для інтересів України, але також є красномовним політичним жестом, тимчасом як відсутність посла може трактуватися латвійськими політиками як ознака низького пріоритету Латвії для України.
2. Реформи у таких сферах як боротьба з корупцією, судова система та дерегуляція допоможуть Україні не лише зміцнити двосторонні відносини з Латвією, а й забезпечити Латвію дієвими аргументами щодо членства України в ЄС та НАТО. Провал реформ спрацює проти України в обох випадках.
3. Сторічні історичні зв'язки з Україною є дуже важливими для національної ідентичності Латвії. Українські партнери (дипломати, депутати та ін.) повинні наголошувати на рівноцінному значенні цих зв'язків для України у спілкуванні з латвійськими колегами, адже ці зв'язки є справою національної гордості за історію державності у випадку обох країн.
4. Відзначення сторіччя дипломатичних відносин між Латвією та Україною є ідеальним приводом для взаємної популяризації обох країн серед власного населення. Латвія вже зробила декілька кроків у цьому напрямку: наприклад, спеціальний випуск популярного українського журналу «Новое время» було присвячено різним темам, пов'язаним із Латвією. Україна також може здійснити подібний партнерський проект із латвійськими ЗМІ, особливо зважаючи на те, що кілька українських жур-

налістів уже працюють у Ризі та готові надати відповідні теми та контакти.

5. Більше того, продовження проведення фестивалю з продукцією Made in Ukraine, від одягу до книжок та поп-культури – це можливість, яку варто використати. Хоча деякі українські митці, наприклад, «Океан Ельзи» або ONUKA, є відносно відомими в Латвії, завданням України є довести латвійцям, що «слов'янське» не обов'язково означає «російське» та нудне, а навпаки, може бути також українським, сучасним та модним.
6. Україна повинна і надалі запозичувати досвід Латвії у багатьох сферах (боротьба з корупцією, сільське господарство, освіта, політика щодо меншин, муніципальний розвиток, робота з діаспорою тощо), а також просувати латвійський досвід в Україні. З цією метою уряд України та неурядові організації могли б провести в Києві конференцію або серію семінарів, присвячених «урокам державного будівництва Латвії для України».
7. Українські інституції, які запозичують латвійський досвід в галузі державного будівництва, повинні забезпечити збереження інституційної пам'яті щодо цих практик. Латвійські партнери повідомляють про розчарування щодо плінності людських ресурсів у державних установах України, що іноді означає, що новий персонал змушений починати обмін досвідом з нуля.
8. З огляду на захоплення громадянським суспільством України, що спостерігається серед різних груп латвійського суспільства, варто було б провести у Ризі латвійсько-український форум громадянського суспільства, де провідні українські та латвійські організації громадянського суспільства змогли б обмінюватися досвідом.

6. ПОДЯКА

Автори висловлюють подяку українським та латвійським дипломатам, експертам, дослідникам та громадським діячам, які знайшли час для того, щоб поділитися думками та зауваженнями щодо українсько-латвійських відносин. Зокрема, автори щиро вдячні директору Першого європейського департаменту Міністерства закордонних справ України *Василію Химинцю*, заступниці державного секретаря Міністерства економіки Латвійської Республіки *Цайзі Лієпіній*, другому секретарю Посольства Латвії в Україні *Андрейсу Карповічсу*, депутатам латвійського парламенту *Айнарсу Межулісу*, *Ріхардсу Колсу*, *Лоліті Чігане*, журналісту *Паулсу Раудсенсу*, директору Латвійського інституту міжнародних справ *Андрісу Спрудсу*, досліднику *Мартінсу Капрансу*, дослідниці *Ільвіі Брюге*, журналістці Латвійського радіо *Людмилі Пилип*, голові Конгресу українців у Латвії *Миколі Павлюку*, заступнику директора Інституту Центральної Європи *Максиму Кияку* та співрозмовникам, які побажали зберегти анонімність, за внесок у це дослідження.

Особлива подяка державному секретареві Міністерства закордонних справ Латвії *Андрейсу Пілдеговічсу*, Надзвичайному і Повноважному Послу Латвії в Україні *Юрісу Пойкансу*, а також тимчасовій повіреній у справах Посольства України в Латвії *Алісі Подоляк* за їхню зацікавленість у проекті Центру «Нова Європа» та персональні коментарі під час підготовки цього дослідження.

ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА»

вул. Прорізна 18/1 Г, оф. 28, Київ, 01034

<http://neweurope.org.ua/>

info@neweurope.org.ua

<https://www.facebook.com/NECUkraine/>

https://twitter.com/NEC_Ukraine

<https://www.linkedin.com/company/27202856/>